

Poznań, 5.09.2023 r.

*Prof. dr hab. Agnieszka Cybal-Michalska
Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Studiów Edukacyjnych*

R E C E N Z J A

rozprawy doktorskiej mgr Katarzyny Renaty Burzawa
pt.: „Wokół sukcesu osób z nabytą niepełnosprawnością. Studium
narracyjne”
napisanej pod kierunkiem naukowym prof. AIK dr hab. Marii Marty
Urlińskiej i promotora pomocniczego prof. AIK dr hab. Pawła
Każmierczaka na Akademii Ignatianum w Krakowie

Idea przewodnia pracy doktorskiej mgr Katarzyny Renaty Burzawa budzi wielowątkowe refleksje wychodzące poza jej główny obszar problemowy. Inspiruje do niekonwencjonalnego namysłu nad jakością procesu formowania tożsamości jednostki. Złożoność kognitywna i zapowiedź empirycznego odwołania się do zagadnienia wystąpienia niepełnosprawności jako wydarzenia przełomowego stanowi asumpt do niekonwencjonalnego namysłu nad istotą współczesnego paradygmatu niepełnosprawności. Problematykę podjętą w pracy oraz autorski pomysł na holistyczne ujęcie problemu transgresji oceniam wysoko. Podjęta problematyka jest istotna, zarówno w wymiarze dyscypliny pedagogika jak i społecznym.

Wielokontekstowość podjętego problemu, jego poznawcza złożoność (nagła utrata sprawności, kryzys tożsamości, odmienna jakość życia, zmiana sposobu funkcjonowania w społeczeństwie,

adaptacja do nowych warunków), sprawiają, że opis i eksplanacja procesu transgresji osób z nabytą niepełnosprawnością na drodze osiągania sukcesów w różnych dziedzinach życia są w istocie trudne do uchwycenia, a dla pełniejszego rozpoznania konieczne jest jego ujmowanie z różnych perspektyw. Doktorantka, w pełni świadoma tego faktu, obiera jedną z nich i w sposób kognitywnie interesujący oraz konsekwentny przedstawia. Dodam, iż niewątpliwie ukazuje Ona własny oryginalny pomysł na holistyczne ujęcie problemu zawartego w zaproponowanym temacie. Mgr Katarzynę Renatę Burzawa frapuje przede wszystkim sytuacja życiowa osób z nabytą niepełnosprawnością, ich codzienność, trudna sytuacja jakiej doświadczają, specyfika ich funkcjonowania w świecie i świata w nich oraz sposób życia z chorobą. To kategoria „doświadczenia” stała się dla Doktorantki kluczowa – biograficznego doświadczenia, które w związku z wystąpieniem niepełnosprawności wpisuje się w trajektorię życia osób badanych i w tym kontekście działań transgresyjnych, czyli ich zdolności do przekraczania swoich ograniczeń na drodze do osiągnięcia sukcesu życiowego. Zamysł naukowo-badawczy Autorki zasługuje na duże uznanie, bowiem eksponując treść „łańcuchów przeżyć i doświadczeń” odwołała się nie tylko do tego, co podmiot przeżywa, ale również do tego, co się podmiotowi przydarza. Nie bez znaczenia dla (po)wagi problemu jest wyraźne zaakcentowanie przez mgr Katarzynę Renatę Burzawa faktu, iż *transgresje są procesem emancypacyjnym, w ramach którego świadomy podmiot, dostrzegający istotę swoich ograniczeń, sprzeciwia się pewnym szablonowym i pełnym uprzedzeń opiniom dotyczącym funkcjonowania z niepełnosprawnością i swoją postawą udowadnia, że życie po utracie sprawności nie musi być gorsze* (s.289).

Zainteresowania naukowo-badawcze Doktorantki skoncentrowane na rekonstrukcji łańcucha przeżyć i doświadczeń badanych osób z nabytą niepełnosprawnością oraz aktorów występujących w narracji i relacji zachodzących pomiędzy nimi, jak również na rekonstrukcji i interpretacji znaczeń, jakie osoby badane przypisują przeżytym przez siebie wydarzeniom i doświadczeniom, wpisują się w nurt istniejących w literaturze rozważań nad doświadczaniem pozytywnych zmian w kontekście niepełnosprawności, przeobrażeń społecznych w aspekcie funkcjonowania niepełnosprawności, uwarunkowań jakości życia osób z niepełnosprawnością, samooceny osób z niepełnosprawnością, paradoksu niepełnosprawności, ale trudno uznać, iż mają one utrwaloną tradycję – są one ciągle rozpoznawane i, jak słusznie zauważa Doktorantka, są przedmiotem badań w wielu dyscyplinach. Tym samym mgr Katarzyna Renata Burzawa dołącza do grupy badaczy (wymienić tutaj należy: S. Byrę, M. Buchnat, A. Krawczyk-Bocian, I. Chrzanowską, D. Kopeć, A. Krause, Z. Gajdzicę) przekonanych o społecznym znaczeniu wiedzy na temat psychospołecznego funkcjonowania osób z niepełnosprawnością. Co więcej, chociaż w debacie na podjęty temat biorą udział przedstawiciele wielu dziedzin i dyscyplin, to właśnie głos pedagogów jawi się jako wyjątkowo istotny. Nie zamierzając jednak poprzestać na diagnozie problemu, mgr Katarzyna Renata Burzawa koncentruje się pośrednio na zarysowaniu kierunków tworzenia systemów wsparcia oraz efektywności systemów pomocowych, odważnie stawiając tezę, iż uczenie transformatywne opiera się na uzmysłowieniu sobie, że niepełnosprawność nie musi być czymś, co definiuje jednostkę oraz sprzyja kształtowaniu tożsamości niejako na nowo.

Zamysł badawczy, co akcentuje Doktorantka, skoncentrowany jest na: a) rekonstrukcji łańcucha przeżyć i doświadczeń osób z niepełnosprawnością nabytą wskutek nieprzewidywanych zdarzeń losowych; b) słowach „kluczach”, które pozwoliły na rekonstrukcję rozumienia wydarzeń i zjawisk z perspektywy badanych. W ramach obszarów problemowych zostały bardzo precyzyjnie i z dużym znawstwem tematu dookreślone pola problemowe, które w rezultacie zostały rzetelnie rozpoznane w toku przeprowadzonych badań. Głównym problemem badawczym frapującym Doktorantkę jest pytanie: *W jaki sposób osoby z niepełnosprawnością nabytą w wyniku nagłych zdarzeń losowych uczą się funkcjonowania w nowej przestrzeni codzienności i podejmują trud zmiany swojej sytuacji życiowej, aby przekroczyć swoje ograniczenia i móc osiągnąć sukces?* (s.147). W tym kontekście Doktorantka poszukiwała odpowiedzi na dwa problemy szczegółowe, a mianowicie: a) *jakie są uwarunkowania decydujące o podjęciu działań transgresyjnych, dzięki którym osoby z nabytą niepełnosprawnością rozpoczęły wysiłek zmiany swojej sytuacji życiowej i wykorzystania swojego potencjału?* b) *w jaki sposób w schemacie codzienności osoby z niepełnosprawnością uczą się na nowo życia z chorobą?* (s.148)

W części teoretycznej mgr Katarzyna Renata Burzawa „prowadzi” czytelnika pracy od rozważań ogólnych, skoncentrowanych na omówieniu domeny sukcesu, jego złożoności i uwarunkowań, do sprecyzowania istoty sukcesu w ujęciu transgresyjnym, nie ignorując przy tym ważkiego zagadnienia jakie stanowi omówienie sukcesu jako wyzwania rozwojowego. Niewątpliwie narracja części teoretycznej pracy prowadzona jest w myśl logiki: od ogółu do szczegółu. Struktura tej części pracy jest uporządkowana w ramach zaproponowanych

kolejnych rozdziałów i niewątpliwie uzasadniona tytułem przygotowywanej dysertacji. Zarówno problematyka zdrowia i niepełnosprawności w świetle teorii i egzemplifikacji z badań, jak i analizy teoretyczne na temat sytuacji życiowej w perspektywie niepełnosprawności nabytej, stanowią swoistą główną oś narracji i punkt odniesienia dla charakterystyki zjawiska transgresji osób z niepełnosprawnością nabytą wskutek nieprzewidywanych zdarzeń losowych, na drodze osiągania sukcesów w różnych dziedzinach życia oraz sposobów uczenia się funkcjonowania i kreowania swojej codzienności w nowej przestrzeni życiowej, wynikającej z utraty sprawności. W tym sensie mgr Katarzyna Renata Burzawa kompetentnie i interesująco erudycyjnie odwołała się do zagadnień świadczących o jakości podjętych w poszczególnych podrozdziałach wątków pozwalających na uchwycenie strukturalnego, procesualnego i funkcjonalnego kontekstu zjawiska transgresji. Recenzowana część ukazała bardzo dobrą orientację Doktorantki w wielowarstwowej strukturze analitycznej kluczowych dla jakości pracy zagadnień i możliwości ich empirycznego uchwycenia.

Od rozważań teoretycznych mgr Katarzyna Renata Burzawa przechodzi do sprecyzowania założeń metodologicznych i procedury zaplanowanych i przeprowadzonych przez nią badań empirycznych, pozwalających na koncentrację na psychologicznych i społecznych konsekwencjach omawianego zjawiska, nie ignorując przy tym perspektywy pedagogicznej. Jakościowy charakter badań, przy pomocy którego można dociekać „w głąb” badanego zjawiska (poznanie świata przeżyć i doświadczeń, sposobu rozumienia, towarzyszących emocji, oczekiwań i nastawień, momentów newralgicznych w biografiiach) w pełni uzasadnia zamysł wyboru podejścia badawczego osadzonego w

paradygmacie interpretatywnym - zastosowanie metody biograficznej oraz wywiadu narracyjnego jako techniki diagnostycznej. Doktorantka mając świadomość, że dociera - jak to określa R. Collins - do „danych znaczących, a nie reprezentatywnych”, żywi przekonanie, że do pewnego stopnia zapewne ukazują one problemy „typowe” dla osób uczących się na nowo żyć ze swoimi ograniczeniami po utracie sprawności i następstw działań transgresyjnych. Jednakże Jej zamiarem było przede wszystkim wykroczenie poza to co obiektywne i podjęcie badań nad zindywidualizowanym, osobistym przeżyciem czy doświadczeniem. Zainteresowanie Doktorantki projektem badań jakościowych nie jest dla mnie zaskoczeniem i zasługuje na duże uznanie, bowiem pozwala spojrzeć holistycznie na fenomen działań transgresyjnych: jak je postrzegają i rekonstruuja osoby badane, nie ignorując przy tym istniejących kontekstów poznawczych oraz dynamiki zmian „człowieka w świecie i świata w człowieku”. Celowy dobór osób do badań obejmował kryteria: wiek, trwała niepełnosprawność nabyta w wyniku nagłych wydarzeń losowych, utrata sprawności, towarzysząca wyróżnionej utracie aktywna strategia radzenia sobie z trudną sytuacją (nadmienię jedynie, że Doktorantka w pracy użyła sformułowania „grupa badawcza” – z pewnością miała na uwadze „grupę badaną” bowiem „grupa badawcza” to ta, która przeprowadza badania, która bada, a nie ta, która jest badana). Interesujące byłoby w tym kontekście postawienie pytania o charakterystyczne dla badań jakościowych dialektyczne relacje między idiomatycznością, kontekstualnością i adekwatnością, których Doktorantka jest zapewne świadoma, bowiem stosuje je w badaniach empirycznych. Obrona pracy doktorskiej będzie z pewnością okazją do refleksji na wyróżniony temat.

Wyjątkowo wartościową z perspektywy kognitywnej warstwę pracy stanowi niewątpliwie część wynikowa ukazująca zakres poznania swoistego rodzaju transgresyjnej przemiany osób, których wspólnym doświadczeniem stała się nabyta niepełnosprawność. Mgr Katarzyna Renata Burzawa, świadoma walorów metody biograficznej, analitycznie i interpretatywnie uchwyciła również profil biograficzny (rekonstrukcje łańcuchów przeżyć i doświadczeń osób badanych), wymiar relacyjny (identyfikacja figur poznawczych) i niepełnosprawność z perspektywy biograficznej. Narracja tej części dysertacji to logiczny i uporządkowany dyskurs naukowy prowadzony zgodnie z przyjętym przez Doktorantkę zestawem pytań, nasycony wielowątkową analizą zgromadzonego materiału empirycznego. Wysoko też oceniam zdolności analityczne i interpretacyjne mgr Katarzyny Renaty Burzawy na temat intencjonalnego przekraczania swoich możliwości i ograniczeń w perspektywie nabytej niepełnosprawności, bowiem wyniki dociekań badawczych pozwalające na dotarcie do subiektywnych odczuć, sensów i znaczeń nadawanych zdarzeniu jakim jest moment zwrotny w życiu osób po utracie sprawności oraz czynników motywujących do zmian, przedstawia na tle i w odniesieniu do obszernie i precyzyjnie skonstruowanych rozważań teoretycznych części pierwszej dysertacji. Tym samym Katarzyna Renata Burzawa udowadnia, że potrafi dokonywać wielokrotnego i krytycznego namysłu nad opowieściami o ludzkim życiu ujętymi w narrację. Sformułowane wnioski uwydatniają idee całej rozprawy doktorskiej. Zawartość merytoryczna wynikowych rozdziałów pracy to swoiste podsumowanie, krytyczny ogląd rekonstrukcji doświadczeń badanych, opisanie sensów i znaczeń, jakie nadali biograficznym doświadczeniom sukcesu po utracie sprawności,

o ile Doktorantka, nie porzucając obranego pola zainteresowań, nie zdecyduje się określić tejże narracji dokładnie na odwrót, jako inspirację, zarysowanie tropów do dalszych poszukiwań w obszarze tego frapującego, aktualnego i ważnego tematu, który domaga się wywalczenia, bacząc na konstruowanie się współczesnego paradygmatu niepełnosprawności.

Uchwycenie przez mgr Katarzynę Renatę Burzawę obranych pól problemowych w ramach biograficznych rekonstrukcji pozwoliło Jej na ustalenie potrzeb w zakresie subiektywnego i obiektywnego sensu sukcesu osób z nabytą niepełnosprawnością i – co szczególnie ważne – z uwzględnieniem ich specyficznej sytuacji życiowej. Ustalenia poczynione przez Doktorantkę w części wynikowej wyraźnie korespondują z treściami części teoretycznej, w którym mgr Katarzyna Renata Burzawa omówiła zagadnienie sytuacji życiowej w perspektywie niepełnosprawności nabytej. Tym samym Doktorantka udowadnia, że potrafi korzystać twórczo z literatury przedmiotu.

* * *

Reasumując pragnę podkreślić, iż dysertacja doktorska mgr Katarzyny Renaty Burzawa podejmuje ważny, aktualny i poszerzający pole badawcze pedagogiki problem, ukazuje szerokie spektrum osobliwości omawianego zagadnienia i ujawnia wielowarstwowość podjętych problemów: świat przeżyć i doświadczeń, rzeczywistość konstruowana i wyjaśniana przez osoby z niepełnosprawnością nabytą wskutek nieprzewidywanych zdarzeń losowych, wykorzystując do analiz bogatą literaturę przedmiotu i materiał z badań empirycznych. Struktura całości jest logiczna, przemyślana, uzasadniona tytułem dysertacji i nie budzi moich zastrzeżeń. Co więcej, dysertacja

doktorska mgr Katarzyny Renaty Burzawa, ze względu na podjętą problematykę i jakość prowadzonego naukowo-badawczego dyskursu, warta jest w moim przekonaniu, publikacji. Dodam w tym miejscu, iż praca doktorska wpisuje się w cykl interesujących poznawczo prac, których promotorką jest Prof. AIK dr hab. Marta Urlińska, i stanowi kolejny przykład wartościowej pracy naukowej napisanej pod kierunkiem Pani Profesor, a przypadku recenzowanej pracy – również pod kierunkiem Prof. AIK dr hab. Pawła Kaźmierczaka.

Wysoki merytoryczny poziom teoretycznego opracowania oraz ranga podjętej problematyki upoważnia mnie do stwierdzenia, że recenzowana praca spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim i z pełnym przekonaniem wnioskuję o dopuszczenie mgr Katarzyny Renaty Burzawy do publicznej obrony pracy doktorskiej i dalszych etapów w przewodzie doktorskim.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'M. Urlińska', written in a cursive style.